

Sažetak

Tomislav Stojanov, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb
UDK, 81'35, stručni rad
primljen 15. ožujka 2018., prihvaćen za tisak 15. listopada 2018.

Orthographic apps

Spelling or orthographic apps are a new form of presentation of language content in computational media. Among European languages, the publishers have started developing them (in chronological order) for Portuguese (2009), Swedish (2011), and Danish (2013). The 2016 app Hrvatski pravopis by Školska knjiga is the fourth official spelling app among fifteen languages in Europe that traditionally cultivate publishing of orthography manuals.

ISTODOBNO I ISTOVREMENO

Artur Bagdasarov

Akademijinu je rječniku natuknica: „**istodoban**, istodobna, adj. aequalis, koji je iste dobi. – Samo u Stulićevu rječniku; v. istogodan“

Natuknice: *istovremen*, *istovremeno* i *istovremenost* ne postoje u tom rječniku. Ali postoji pridjev *istovremenit*:

„**istovremenit** – adj., u Stulićevu rječniku: contemporaneo, ejusdem temporis (pp. qui eodem tempore vivunt). Susrećemo: „**svojevremen**, adj. onaj koji je u svoje, pravo, određeno vrijeme (...) *Svojevremeno saopćivati početak i svršetak stečaja*. Zbornik zakona (1853.) 2., 70. U novije se vrijeme dosta upotrebljava i kao *adj.* i kao *adv.* Natuknice: *svojedoban*, *svojedobnost* i *svojedobno* ne postoje u tom rječniku, ali nalazimo: „**pravodoban**, pravodobna, adj. onaj koji biva u pravo doba, u pravo vrijeme. Riječ načinjena prema njem. *rechtzeitig...*, govori se i piše u Hrvatskoj i Slavoniji, i to *adj.* I *adv.*, na pr. gospodarski poslovi treba da su pravodobni; da sam pravodobno došao, ne bih štete imao.“

Natuknice: *pravovremen*, *pravovremenost* i *pravovremeno* ne postoje u tom rječniku.

U Hrvatskom pravopisu Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje iz 2013. na stranici 248. nalazimo: *istovremenost* > *istodobnost*. Isto je i u Institutovu Školskom rječniku hrvatskoga jezika iz 2012., sastavljači daju prednost riječima *istodoban*, *istodobno*, *istodobnost* u usporedbi s *istovremen*, *istovremeno*, *istovremenost*: *istovremen* v. *istodoban*, *istovremeno* v. *istodobno*, *istovremenost* v. *istodobnost*.

Na temelju čega to čine pravopisci i leksikografi i zašto se nameće riječ *istodoban* i njezine izvedenice? Zašto je, primjerice, *prekovremeno* i *prijevremeno* dobro, a *istovremeno* nije dobro? Ponajprije valja reći da u odabiru riječi prednost dajemo

riječima *istodoban*, *istodobno*, *istodobnost*, ali nije isto kada autori odabiru riječi za vlastiti tekst i riječi odabiru autori u normativnom priručniku. Riječi *istovremen*, *istovremeno*, *istovremenost* tvorene su prema uzorku *isto* + *vrijeme*, a *istodoban* i njegove izvedenice prema *isto* + *doba*. Riječ *vrijeme* ima meteorološko i astronomsko značenje. Riječ *doba* ima također astronomsko značenje. Među njima postoji razlika, riječ *vrijeme* nema ograničenosti, a riječ *dob* (*doba*) ima ograničenje. Riječ *dob* može se zamijeniti riječju *razdoblje* (*period*), npr. mladenačka *dob* je *razdoblje* (*period*) mladosti, godišnja *doba razdoblja su* u godini, glazbeni naziv *doba* također ima leksičkih ograničenosti. Od riječi *vrijeme* može se tvoriti više pridjeva nego od riječi *dob(a)*, odnosno, tvorbene su mogućnost znatno šire nego u riječi *dob*, primjerice, *svevremen*, ali ne i *svedoban*; *svremen*, ali ne i *sudoban*; *prekovremen*, ali ne i *prekodoban*; *prijevremen*, ali ne i *prijedoban*; istoznačno je pak *pravovremen* i *pravodoban*; *istovremen* i *istodoban*.

Riječi *isto* (u značenju ‘točno; bitno’), *vrijeme*, *doba* staroslavenskoga su podrijetla. Riječ je *doba* u značenju ‘vrijeme’ u staroslavenskom maloporačljiva u usporedbi s *vrijeme* i zato valjda od te riječi (*vrijeme*) imamo više izvedenica. Čini nam se ispravljaajući ili preporučujući neku drugu riječ katkada i sami ne znamo zašto to činimo, oslanjamo se valjda u odabiru na neki drugi jezični savjetnik ili rječnik. U normativnim je rječnicima, prije odabira riječi, potrebna ozbiljna prethodna raščlamba jer je riječ o kodificiranom priručniku. U hrvatskim se tekstovima rabe riječi *istovremen*, *istovremeno*, *istovremenost* pa ne možemo odmah i bez promišljanja i obaziranja na upotrebu preporučiti porabu samo jedne riječi u korist *istodoban*, *istodobno*, *istodobnost*. Iskustvo pokazuje da se mnoge riječi, koje ne preporučujemo porabniku, ipak živo upotrebljavaju u životu i praksi.

Navest ću nekoliko primjera:

... i *istovremeno* raspisati izbore ...,¹ ...župana i njihove zamjenike održavaju se *istodobno*... odnosno župana u slučaju *istovremenog*...,² (3) Pri odlučivanju o sukobu nadležnosti sud može *istovremeno*...,³ U načelu su tako sva tri narječja *istovremeno*...,⁴ Druge promjene profila koje pri tome nastupaju jesu povećavanje visine i *istovremeno* ...,⁵ I dosadašnja ih je Vlada imala četvero, ali oni su *istovremeno*...,⁶ Škverska marina

¹ Članak 116. Ustava Republike Hrvatske, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2000_12_124_2332.html

² Članak 7. Zakona o lokalnim izborima od 14. prosinca 2012., https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2012_12_144_3074.html

³ Članak 31. Zakona o kaznenom postupku, <http://www.propisi.hr/print.php?id=8789>

⁴ Radoslav Katičić, Zlatna formula hrvatskoga jezika: ča-kaj-što, Kolo, br. 2., 2014., <http://www.matica.hr/kolo/424/Zlatna%20formula%20hrvatskoga%20jezika%3A%20%C4%8Da-kaj%20%C5%A1to1/>

⁵ <http://struna.ihjj.hr/naziv/korijen-zuba/8872/>

⁶ Večernji list, 14. siječnja 2016., <http://www.vecernji.hr/hrvatska/tihomir-oreskovic-dobio-imena-60-kandidata-1051758>

istovremeno je ojačana...⁷ Uz novu tehnologiju HT-a sad možemo *istovremeno* surfati...⁸ Ravnateljica NP Sjeverni Velebit Irena Glavičić Sertić istaknula je kako je biti na karti svjetske baštine za njih *istovremeno* izuzetna čast, ali i odgovornost...⁹ *Istovremeno* u Vladi RH održan je sastanak prvoga potpredsjednika Vlade Tomislava Karamarka, ministra znanosti, obrazovanja...¹⁰

Neki možda misle da je *istovremeno* srpska riječ, a *istodobno* hrvatska. U Brodnjakovu Rječniku razlika između hrvatskoga i srpskoga jezika susrećemo: *istovremen* > *istodoban*. Prema Brodnjaku riječ *istovremeno* pripada i hrvatskom jeziku, ali postoji i riječ *istodoban* koja nije stilski obilježena. To ipak nije sasvim točno jer su u jezičnoj praksi, kako se vidi iz navedenih primjera, riječi *istovremen*, *istovremeno* bez ikakve stilske obilježenosti. U srpskom je doista češće rabe riječ *istovremeno*, a u hrvatskom *istodobno* i *istovremeno*, ali normativni priručnici ne uspoređuju ili ne bi trebali uspoređivati svoj jezik sa stranim, barem ne nakon tridesetak godina državne i jezične samostalnosti i neovisnosti.

Valja što brže osloboditi sebe pa i jezičnu zajednicu od stalnih pogleda unatrag te opisivati hrvatski jezik uz pomoć pravila i zakonitosti vlastitoga jezika. Bit je u opisivanju istoznačnica, a ne u suodnosu hrvatskoga i srpskoga. U rječniku Petra Guberina i Krune Krstića (1940.) imamo: *istovremeno* – *istodobno*, ali riječ *istovremeno* nije označena zvjezdicom koja prema autorima znači da je „tipičnija za srpski književni jezik“. Primjerice, u Babić-Finka-Moguševu pravopisu iz 2011. možemo naći *istovremen*, *istovremenost* i *istodoban* što znači da su te riječi shvaćene kao istoznačnice. U Šonjinu su Rječniku hrvatskoga jezika isto istoznačnice: „*istovremeno pril* u isto vrijeme; *istodobno*...“ Šonjin rječnik nema uputnice *istovremeno* > *istodobno*. U Velikom rječniku hrvatskoga standardnog jezika Školske knjige (2015.) natuknice su *istodobno* i *istovremeno* također istoznačnice:

„*istodobno* <...> u isto vrijeme (u isto doba, u isti mah) kad i što drugo <...> ⇒ *istodopce*, *istovremeno*...“ i „*istovremeno* <...> u isto vrijeme, u isti mah <...> ⇒ *istodobno* ...“.

Ako su riječi *istovremeno* i njezine izvedenice tuđice, zašto te riječi, primjerice, ne navodi Samardžijin Srpsko-hrvatski objasnidbeni rječnik iz 2015. ili Šamijin Rječnik tuđica i hrvatskih riječi iz 2014.? Autori su tih rječnika pri pisanju rabili

⁷ Slobodna Dalmacija, 2. veljače 2016., <http://www.slobodnadalmacija.hr/dalmacija/split-zupanija/clanak/id/302242/u-trogirsku-marinu-stigla-najveca-samohodna-dizalica-na-jadraniu>

⁸ Jutarnji list, 22. ožujka 2018., <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/uz-novu-tehnologiju-ht-a-sad-mozemo-istovremeno-surfati-igrati-videoigrice-u-cloudu-komunicirati-s-friziderom-i-gledati-film-u-4k-na-maxtv-u/7160007/>

⁹ Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 26. travnja 2018., <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?ID=19711>

¹⁰ http://www.azoo.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=5869:objavljeni-svi-prijedlozi-nacionalnih-kurikuluma-nastavnih-predmeta-i-tri-okvira&catid=503:cjelovita-kurikularna-reforma&Itemid=627

i druge rječnike i priručnike. Kao primjer istoznačnosti navedenih riječi možemo navesti Srpsko-hrvatski objasnidbeni rječnik gdje stoji: „jednovremen (srp.) – istodoban, istovremen (hrv.)“. Dakako, ako je riječ bila u svoje vrijeme neopravdano potisnuta, bilo bi dobro vratiti ju u uporabu, ali oprezno i ne potiskujući druge riječi koje i sada porabimo. Sastavljač objasnidbenoga jednojezičnika opisuje što postoji u jeziku i njegovoj normi, a porabnik samostalno prihvaća i porabi što mu više odgovara. Leksikograf obično ne nameće svoju volju porabniku. Nemamo prava gurati bez obrazloženja, pod svaku cijenu, sve što nam se više sviđa. Razvidno je da se u hrvatskom standardu *istodobno* i *istovremeno* upotrebljavaju kao dvije istoznačne riječi, a istoznačnice su bogatstvo jezika. To nisu dvostrukosti kao *Europa* i *Evropa* gdje je veći dio jezične zajednice prihvatio riječ *Europa*, premda i sada poneki još uvijek rabe *Evropa* umjesto *Europa*. Ubrzavati umjetno proces kodifikacije nije opravdano, a s istoznačnicama se ne treba boriti, osobito ne protiv njih.

Literatura

- Anić, Vladimir, Rječnik hrvatskoga jezika, 3.izd., Novi Liber, Zagreb, 1998.
Babić, Stjepan, Moguš, Milan, Hrvatski pravopis, 2. izd., Školska knjiga, Zagreb, 2011.
Brodnjak, Vladimir, Rječnik razlika između hrvatskoga i srpskoga jezika, priredio Ivo Klarić, Zagreb, 1992.
Guberina, Petar, Krstić, Kruno, Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika, Matica hrvatska, Zagreb, 1940.
Hrvatski enciklopedijski rječnik, Jutarnji list – Novi Liber, Zagreb, 2004.
Hrvatski pravopis, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2013.
Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, knjiga 4., JAZU, Zagreb, 1880. – 1976.
Rječnik hrvatskoga jezika, Leksikografski zavod Miroslav Krleža – Školska knjiga, Zagreb, 2000.
Samardžija, Marko, Srpsko-hrvatski objasnidbeni rječnik, Matica hrvatska, Zagreb, 2015.
Šamija, Ivan Branko, Rječnik tuđica i hrvatskih riječi, Društvo Lovrećana Zagreb, Zagreb, 2014.
Školski rječnik hrvatskoga jezika, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Školska knjiga, Zagreb, 2012.
Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika, Školska knjiga, Zagreb, 2015.

Sažetak

Artur Bagdasarov, Moskva
UDK 81'373'374, stručni rad
primljen, 8. svibnja 2018., prihvaćen za tisak 19. listopada 2018.

Istodobno vs istovremeno

The paper discusses the justification for the ousting of the word *istovremeno* from the lexical norm of the Croatian language.